

Zeeën van tijd

Memoires uit de grote zeilvaart

Colofon

ISBN: 978 94 6365 180 6

1e druk 2019

© 2019 Douwe Keizer

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Vormgeving omslag en binnenwerk: Evelien Veenstra

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Zeeën van tijd

Memoires uit de grote zeilvaart

Douwe Keizer

Met dank aan Ronald Planting die de concepttekst kritisch heeft doorgelezen en veranderingen heeft voorgesteld waardoor de leesbaarheid verbeterde. En aan mijn broer Ulco Keizer die mij heeft geholpen bij de illustraties.

Voor Jildou, Julan en Pepijn, pake's avontuur

Inhoud

Inleiding	11
1. Ontsnapt naar zee	15
2. Een nieuwe identiteit	37
3. Bestemming Newcastle	71
4. Op de wilde vaart	97
5. Jan Veltman	124
6. Een narrow escape	166
7. De familie Oostveen	184
8. Grauwe erwten	199
9. Bijles in Liverpool	220
10. Een race tegen de klok	235
11. Gedonder aan de wal	298
12. Een afrekening	335
13. Achter de mast	376
14. Aan de wal door Margaret	444
Nawoord	497
Een opmerking achteraf	501

Inleiding

Dit boek is een herdruk met een geschiedenis. Het is jaren geleden al eens uitgegeven door mijn grootmoeder Vera Voster-Veltman. Het bevat de memoires van haar oom Jelte Bakker (1858–1922), een zeeman en reder die meer dan driekwart van zijn leven doorbracht op Amerikaanse schepen en in de VS. Er zijn meer Nederlanders die het in de VS gemaakt hebben en door hun succes de American Way of Life op overdreven wijze uitdragen. Tot vervelens toe, zo vinden velen in Nederland. Maar oom Jelte was volgens mijn oma niet zo'n irritant type. Hij bleef zijn hele leven een zeilvaartzeeman. Die wel meer en meer in zichzelf gekeerd raakte naarmate hij langer zijn tijdperk overleefde. Hij was kritisch op alle landrotten, onder wie volgens hem veel landhaaien zaten. Voorts ergerde hij zich aan de Amerikaanse cultuur. Geen cultuur - zo was een uitspraak van hem - waarin men zo goed de schijn wist op te houden! Die kritische houding was niet gebaseerd op louter vooroordelen, want hij was een zeer belezen man met een weloverwogen oordeel. Maar ten dele wel op zijn weerbarstige karakter.

Zijn memoires zijn in het Nederlands geschreven. Vera heeft van een vertaling afgezien en volstaan met hier en daar de tekst wat aan te passen. Terwijl de belangstelling in de VS en Engeland voor maritieme literatuur vrij groot is en in Nederland nagenoeg ontbreekt. Desondanks heeft ze daartoe toch besloten. Ze zag zijn memoires als een gedenkboek van een man die ze vereerde en gedenktekens richt je op in het geboorteland. Die overtuiging pakte echter teleurstellend uit.

Gerenommeerde uitgeverijen in Nederland lieten het dadelijk al afweten. In hun fonds zat alleen literatuur. Zeelieden waren ordinair volk en ordinair zouden hun herinneringen ook wel zijn. Daarbij kwam dat hij ook nog een Amerikaan was en dat volk ontbeerde beschaving. Uiteindelijk vond mijn oma een kleine uitgeverij bereid het manuscript uit te geven. Als zij alle kosten betaalde. Zo werden Jeltes memoires gedrukt en ontving zij als bewijs een aantal exemplaren. Maar in tegenstelling tot wat haar was beloofd, bleef het daarbij. Aan promotie of colportage werd niets gedaan. De oplage die direct naar zolder was verbannen, ging bij het bombardement op Rotterdam verloren en die uitgeverij ging als schrale troost ter ziele.

Jeltes memoires spelen zich af in het laatste kwart van de negentiende eeuw. In een periode die doordrongen was van romantiek en heroïek. Het was de tijd waarin mannen na een onbeantwoorde liefde naar zee gingen of tekenden voor het Franse Vreemdelingenlegioen. Waar vrouwen zich offerden voor maatschappelijke idealen en anders voor man en gezin.

Jelte was een kind van zijn tijd. Een geboren romanticus en dat komt tot uiting in zijn liefde voor de zee en in zijn lotsverbondenheid met de zeelui die op de zeilschepen voeren. De nomaden van de zee. Onverschrokken kerels op zee, verschoppelingen aan wal. Waar landrotten van hen profiteerden en hen minachtten.

Ik voeg hieraan toe dat wij inderdaad moeilijk kunnen beoordelen in hoeverre zijn romantische beeld en dat van tijdgenoten overeenstemt met de alledaagse werkelijkheid van die tijd. Ik moet daarbij denken aan een zwart-witfoto die met de hand is ingekleurd. In hoeverre verdoezelde die in-

kleuring de werkelijkheid? Ik weet het niet. Die werkelijkheid van weleer kunnen wij nooit goed bevatten. Immers, wij zijn ook weer kinderen van onze tijd. Een tijd waarin egoïsme en cynisme de boventoon voeren en wat wij nu als melodramatisch bestempelen, kan toen best oprecht gevoel zijn geweest. Kortom, wij vertekenen met onze kijk op onze werkelijkheid, het verleden! Maar ach, wat doet het er ook toe, oom Jelte's memoires zijn het lezen meer dan waard en zo krijgt mijn oma's opzet een tweede kans. Vandaar deze heruitgave.

Niet door een klakkeloze herdruk. Er is tijd verstreken en de tekst moest gerestyled worden. Met behoud van karakter en sfeer. Van die taak heeft mevrouw dr. A. de Jong zich gekweten. Ze heeft verouderd taalgebruik aangepast. Niet alleen omdat sommige woorden en uitdrukkingen niet meer goed begrepen worden, maar soms ook omdat ze een andere, discriminerende lading hebben gekregen.

Ik ben zelf een verwoed zeiler en een bewonderaar van windjammers. Op enkele heb ik als passagier meegevaren. Ik kan letterlijk tot op zekere hoogte invoelen wat het betekent om bij een storm te moeten open teren. Daar is moed voor nodig. Ik ben er trots op dat ik mede naar hem ben vernoemd. Dit boek op zijn Amerikaans aanprijzen met de nodige superlatieven laat ik achterwege. Jelte zou zich er kapot aan geërgerd hebben. Ik wil er alleen nog van zeggen dat het een boeiend beeld geeft van de nadagen van de grote zeilvaart en wat hij over de VS zegt, is helaas nog steeds op ons land van toepassing. Ik hoop dat zijn herinneringen dit keer wel de aandacht in Nederland krijgen die zij verdienen.

Bernhard Jelte Voster
Newport 2019

1. Ontsnapt naar zee

Cannon Beach

Ik had al eerder afscheid genomen van mijn zeemansleven. Maar nu ben ik ook gestopt als ondernemer. Het eerste mis ik, het tweede niet. Zo ben ik van Seattle, waar de zee suffig kabbelt tussen de heuvels, uiteindelijk terechtgekomen in Cannon Beach, waar de zee imponeert. Cannon Beach ligt in Oregon, nabij de monding van de Columbia rivier, met stroomopwaarts Portland. Het dorp dankt zijn ontstaan aan de zee. Het is geen vissersdorp of badplaats, maar een chique woonplek voor mensen die het binnenland met hun bewoners benauwend vinden. Ze zoeken de ruimte en de verkoeling van de zee. Er zich op begeven, dat gaat de meesten echter te ver.

Deze kust is opengelegd door Ben Holladay, een ondernemer uit Portland die al vroeg inzag dat deze kuststreek met zijn brede zandstrand en zware branding erg aantrekkelijk is. Hij legde toegangswegen aan en begon met de bouw van woningen. Cannon Beach kreeg de reputatie een plek te zijn voor lieden die ietwat buitenissig zijn. Dat stootte mij niet af. Integendeel. De bewoners zijn weliswaar landrotten, maar snuggere en ze missen dat opschepperige gedrag en die grootspraak van Amerikanen in goeden doen en dat bevalt mij. Ice-cream bars en tentjes met snacks vind je er weinig maar wel een paar goede boekwinkels.

Ik woon dus nu aan de kust met uitzicht over zee. Dat heb ik nodig. Ik mis echter de geluiden van het schip en de praat van de bemanning. Ik maak voorts lange strandwandelingen en overweeg een hond aan te schaffen die

mij vergezelt en als een echte strandjutter opmerkzaam maakt op wat aanspoelt.

Regelmatig ga ik naar Astoria om te zien hoe schepen de monding van de Columbia rivier op- en afgaan. Ik voeg mij dan bij een groepje oud-zeelui dat daarop commentaar geeft. Soms ga ik naar Portland. Deze stad ken ik nog uit de tijd dat ik voer. Ik doe er inkopen en zoek dan een wijk op waar gebouwd wordt. Niet omdat gebouwen of architectuur mij interesseren, maar omdat veel bouwvakkers aan de westkust oud-zeelui zijn die bij het sleuren aan touwen van heiblokken nog shanty's zingen. Ik hoor die dan met weemoed aan.

Een ander leven beginnen is moeilijk en op oudere leeftijd misschien wel onmogelijk. Aan boord gaat de tijd ongemerkt voorbij. Dat komt omdat elke dag gevuld is met dezelfde routine. Stormen zijn uitzonderingen. Boeken over de zee zijn misleidend want daarin stormt het voortdurend. Dat gebeurt om het voor de landrot spannend te houden. Op zee stormt het sporadisch. Aan boord heerst bijna doorlopend de routine van de zee, zoals Joseph Conrad die heeft beschreven. Op zee verlies je zo het besef van tijd. Elke dag is als de vorige. De tijd verstrijkt, ongemerkt. Althans voor de mast, dat is voor de gewone bemanning. Tijdsdruk is er alleen aan de wal. Op zee heb je zeeën van tijd.

Nu ik een echte landrot ben geworden, heb ik besef van tijd gekregen. En wat is het gevolg? Dat ik mij met mijn tijd geen raad weet. Ik krijg met moeite een dag "om". Lezen doe ik graag maar niet de hele dag. Daarom besloot ik papier te pakken en te gaan schrijven. Dat viel in het

begin tegen. Hoewel ik het in het verleden altijd graag heb gedaan. Ik doel op mijn brieven aan Vera. Maar nu werd schrijven een tijdverdrijf en dat is anders. Want meer dan dat is het niet. Schrijven om “iets” na te laten voor het nageslacht, dat vind ik van zelfoverschatting getuigen. Zeker als het wijsheden zijn. De enige die ik als lezeres zie, is Vera. Vandaar dat ik in het Nederlands schrijf, dat ben ik gewend en zij kan eventueel Bernie en hun kinderen eruit voorlezen.

“Everything is written on water”

Ik heb ooit eens een gedichtenbundel van Shelley onder ogen gekregen. Die bundel had ik meegenomen uit een kist leesvoer. Zo’n kist staat meestal in zeemanskerken of zeemanshuizen en bevat boeken, oude kranten, reclamematerialen die de mensen toch weggooien en voorts stichtelijke lectuur. Liefdadigheidsgenootschappen denken met die laatste toevoeging zeelui te kunnen kerstenen. Al het andere is ter verstrooiing toegevoegd. Als zeeman keek je altijd of er ook tijdschriften en kranten in zaten. Niet zozeer om ze te lezen, maar om ze op zee onder je plunje te stoppen, want papier isoleert goed tegen de kou. De gedichtenbundel die ik meenam, was daarvoor ongeschikt. Maar ik wilde wel eens een gedicht lezen. Niks voor mij, oordeelde ik. Maar één zin sprak me aan en die heb ik onthouden: “Everything is written on water”. Dat is mooi gezegd. Alhoewel ik niet snapte wat de dichter ermee bedoelde. Trouwens, van het hele gedicht begreep ik weinig, maar een dichter mag onbegrijpelijke taal uitslaan als het maar goed klinkt en rijmt, is mijn lekenoordeel.

Maar nu moet ik er wel eens aan terugdenken. Die Shelley was overtuigd van de vluchtigheid van zijn gedichten. Althans dat concludeer ik. Welnu, wat ik aan mijn zee-

mansbelevenissen ga neerschrijven, doe ik niet op water, zelfs niet op zoutwater, maar op lijntjespapier. Ik denk dat de bestendigheid van dat lijntjespapier korter is dan het zoete water van die dichter. Waar hij natuurlijk niet op schreef. Maar ik vind dat ik nu wel genoeg mijn schrijven heb weggezet als een onbeduidende bezigheid en dat wat ik aan het papier ga toevertrouwen vluchtig is.

Ik ben zeeman geworden niet vanwege “de lokroep van de zee” zoals dat in Nederland heet. Dat is een romantisch gezegde van landrotten. Flauwekul, net als zoveel van wat er over de zeevaart wordt gezegd en geschreven. Lokroepen hoor je niet op zee, wel aan de wal als je gaat passagieren.

Toen ik er voor koos om naar zee te gaan, deed ik dat omdat het land mij benauwde. Al raadden oud-zeelui mij dat af. Maar die waarschuwing was dubbelhartig. Ik snakke naar vrijheid en meende dat die alleen op zee te vinden zou zijn. Ik zou ervaren dat op zee vrijheid of misschien moet ik het ongebondenheid noemen, evenmin bestaat. Er heerst aan boord een ijzeren discipline. Alles heeft er een vaste plek en iedereen weet – als er commando’s worden gegeven – wat hem te doen staat. Dat voorkomt misverstanden en zo kan er in nood snel en doeltreffend worden gehandeld. Maar er staat veel tegenover. Je vindt er de kameraadschap van de zee die voortkomt uit het altijd dreigende gevaar. Bij die kameraadschap, bij die verbondenheid voelde ik mij thuis.

Een zeeman uit de zeilvaarttijd was meestal een jonge vent die, om allerlei redenen, de vaste wal was ontvlucht. Bij mij was dat de druk – ik onderging het als onderdrukking – van mijn ouders. Ik vraag mij af, nu ik

ouder ben, of die dwang uit liefde voortkwam of diende om mij te kneden tot een man op wie mijn ouders trots konden zijn.

Mijn jeugd

Ik ben in 1858 geboren in Leeuwarden, een kleine provinciestad, en wel aan het Vliet. Aan die vaarweg, buiten de stadswallen, hadden zich in de loop der eeuwen verscheidene bedrijven en allerlei volk gevestigd. De Vlietsters zoals ze werden genoemd, onttrokken zich, omdat ze buiten de stadswallen woonden, aan de knellende stedelijke economische voorschriften, keuren en belastingen die tot aan de Bataafse omwenteling in de stad golden. Daar hielden “de Vlietsters” bij de bewoners van de stad de reputatie aan over een vrijgevochten volkje te zijn.

Mijn vader was eigenaar van een winkel waarin van alles en nog wat werd verkocht aan schippers en boeren. Zoals verfwaren, allerlei soorten olie, sterke drank, gedroogde vruchten, meel enzovoort. Hij vond zichzelf geen kruidenier en noemde zijn winkel dan ook een magazijn. Vader en moeder streefden naar status. Tree voor tree een stapje hoger klimmen op de maatschappelijke ladder was hun doel. Die ladder was niet hoog, maar er zaten wel veel sporten op. Want de Leeuwarder samenleving was onderverdeeld in verscheidene standen.

Mijn ouders lieten zich toen ik kleuter was en de eerste klassen van de lagere school doorliep, weinig aan mij gelegen liggen. Toen ik kind was, werd de verzorging grotendeels overgelaten aan de dienstbode. Er waren er twee, een buiten- en een binnendienstbode. De buitendienstbode deed het zware huishoudelijke werk, de binnendienstbode

kookte en paste overdag op de kinderen. Aan het einde van mijn lagereschooltijd veranderde dat en bemoeiden mijn ouders zich steeds meer met mijn opvoeding. Wat bestond uit vermanen en met harde hand straffen.

In de winkel werkten twee knechten die ik sinds mijn kleutertijd hielp. Zij waren wat mijn kinderlijke behulpzaamheid betreft erg verdraagzaam. Verder was er voor de bezorging een loopjongen. Met Hotze, de oudste knecht die ook winkelbediende was, kon ik goed opschieten. Pas als opgeschoten knul maakte ik mij echt nuttig. Ik hielp hem met balen, kisten en mandflessen sjouwen. Ik wou graag mijn krachten tonen en de kwetsbare rug van Hotze bleef zo gespaard.

Nu waren het echter mijn wijsneuzige opmerkingen die hinderlijk waren. Hotze was een simpele ziel die mijn opvattingen vaak moeilijk kon verdragen. Ik plaagde hem met wat ik als bekrompenheid beschouwde. Zoals de aanvaarding dat onze samenleving volgens Gods orde was ingericht. Met onze koning – Gods afgezant - als bekroning. Hij was erg gelovig en toen ik hem vertelde dat volgens Darwin de mens alleen maar een diersoort was, sprak hij uit verontwaardiging een paar dagen niet meer tegen mij.

Hotze kwam uit Kollumerzwaag. Een dorp op de heide dat bestond uit een samenklontering van spitketen en plaggenhutten. De bewoners waren straatarm en haalden een paar centen op met bezembinden, landarbeid en intimiderend gebedel. De meer “bevoorrechten” waren marskramers die leurden met garen en band, boenders, bezems enzovoort. Die koopwaar droegen ze mee in een kist die met een schouderband op de rug werd gedragen. Zo gingen ze te voet langs boerderijen en woonhuizen in de omringende